

**Médiumok harca?:
A rádiózás és a nyomtatott sajtókultúra viszonya az 1920-as,
1930-as évek fordulóján**

RUDISCH FERENC

A médiumok modellszerű alapozása és a médiumokhoz társított jelentések

A 20. századi médiatörténeti fejlemények média- és kultúratudományos alapú feldolgozása a hazai tudományos mezőben máig meglehetősen nagy hiányosságokat mutat. Bár kétségtelen tény, hogy a 2000-es évtized közepén jelentkező teoretikus megújulási igény¹ nyomán a közelmúltban számos olyan médiatörténeti munka látott napvilágot, amely a korábban uralkodónak számító sajtó- és irodalomtörténeti paradigmák mellett más megközelítések irányába is nyitott (például felhasználta az időközben Magyarországon is intézményesülő médiakutatás elméleti hozadékait), a sajátosan médiatörténeti paradigma kidolgozását célzó vizsgálatok legjelentősebb része továbbra is arra a 19-20. századi nyomtatott sajtókultúrára fókuszált, amely már a megújulási törekvések előtt is a hazai nyilvánosság-történet legfeldolgozottabb tárgyköre volt.² Kiemelkedő szakirodalmi hivatkozottságát tekintve aligha erre következtetnénk, elméleti kisugárzását tekintve viszont valószínűleg mintha csekély hatása lett volna Szajbély Mihály 2005-ös, *A médiatörténet és a sajtótörténet viszonyáról* című programki-jelölő szövegének is, amely a 20. századi médiatörténet hiányzó, monog-rafikus jellegű feldolgozásához Helmut Schanze modellszerű alapozás koncepcióját ajánlotta a kutatók figyelmébe.³ Most olvasható tanulmányom elsődlegesen arra vállalkozik, hogy az egyik legjelentősebb 20. századi médiatörténeti változással, a rádiózás megjelenésével összefüggésben tesztelje a Szajbély által javasolt koncepció magyarázóerejét.

---

1 A megújulási igényt időrendi sorrendben többek között a következő szakirodalmi fejlemények jelezték: KULCSÁR-SZABÓ – SZIRÁK 2003, SZÉCHENYI 2004, SZAJBÉLY 2005, BEDNANICS – BÓNUS 2005, GYÁNI 2006, ehhez a hullámhoz sorolható később még például: RÁKAI 2014.

2 Elsősorban nem a sajtónyilvánossággal foglalkozik, ezért kivételnek számít például: FÜZI 2022, KONKOLY 2022, és részben: TÓFALVY 2017.

3 SZAJBÉLY 2005.

Írásomban előbb elméleti nézőpontból közelítem meg a médiatörténeti változások dinamikájának kérdését, majd olyan szövegek elemzésével foglalkozom, amelyek az 1920-as, 1930-as évek fordulóján a nyomtatott sajtó és a rádiózás viszonyát kívánták rendezni.

Helmut Schanze modellszerű alapmozgásra vonatkozó gondolatmenetének központi állítása szerint a mediatisztált nyilvánosságba belépő új médiatechnológiák ugyan elkerülhetetlenül átformálják a társadalmi kommunikáció mediális viszonyrendszerét, a médiakörnyezet működését korábban meghatározó, többnyire már erős társadalmi beágyazottsággal, adott esetben akár évtizedek óta fennálló intézményi struktúrákkal rendelkező médiumok szinte sohasem válnak teljesen „feleslegessé”.⁴ A médiatörténeti változások hatására a korábbi médiumok ugyanakkor szükségképpen médiumidentitásuk újragondolására, újratárgyalására kényszerülnek, e folyamat pedig gyakran valamifajta önvédelmi reakcióval is párosul a diszkurzív térben.⁵ Mint azt számos médiatörténeti kutatás igazolja, az írásrendszerek megjelenése az ókori kultúrákban természetesen csak részlegesen szorította ki a beszédet a nyilvános kommunikációból, a könyvnyomtatás technológiájának gutenbergi felfedezése után is maradt funkciója a kézírásnak, a 19. század második felében intézményszerű tömegsajtó mellett is virágzó könyvkultúra fejlődhetett ki, ahogy a rádiózás és a televíziózás 20. századi diffúziója is teret hagyott a nyomtatott sajtó működésének, jóllehet a felsorolt médiatörténeti mozzanatokat kivétel nélkül feszültségek és aggodalmak kísérték, s az említett változások a legtöbbször valóban azt eredményezték, hogy a korábbi médiumok veszítettek a társadalmi kommunikációra gyakorolt befolyásukból.

A Szajbély által részletesen ismertetett schanze-i érvelés meghatározó eleme az az – egyébiránt az angolszász és a francia médiakutatásra is jellemző, leginkább a kanadai Marshall McLuhan munkásságára visszavezethető – elképzelés is, miszerint a sikeresen intézményszerű médiumok azért sem tűnnek el szinte soha a nyilvános kommunikáció területéről, mert minden közvetítőtechnológiát olyan megkülönböztető sajátosságok jellemeznek, amelyek a megjelenítés és a világesztelés eltérő módzatait kínálják fel: „az írás például egy bizonyos téma tárgyalását bizonyos keretek

---

4 Jelen szövegben a médium kifejezést a következő értelemben használom: a médiumok sajátos szerkezettel és logikával rendelkező, formaképzésre alkalmas, a legtöbbször technikailag definiált közvetítőközegek.

5 Egy médium médiumidentitását leginkább azok a funkciók rajzolják ki, amelyeket az adott kulturális közegben, az adott társadalmi viszonyok között a médium betölteni igyekszik. A médiumidentitás diszkurzív alakulására a legjelentősebb hatással a médium körül létrejövő társadalmi intézmények képviselői lehetnek, ezt a folyamatot ugyanakkor különböző kultúrpolitikai szándékok is erőteljesen befolyásolhatják.

között teszi lehetővé, a fénykép más keretek között, és a mozgókép megint csak másként”.⁶ A francia médianarratológiai kutatás a reprezentálásnak és az így létrejött reprezentáció kommunikációs dinamikába helyezésének médiumspecifikus képességét mediativitásnak nevezi, saját kutatási területén pedig főként az így definiált mediativitás elbeszélésalakító szerepét vizsgálja.⁷ Tekintve azt, hogy a médiatörténeti változások során gyakran rendkívül különböző sajátosságokkal jellemezhető közvetítőközegek léptek egymás mellé (gondoljunk csak a textuális-vizuális elemekből építkező napisajtó és az auditív ingerekre alapozó rádiózás viszonyára), korántsem meglepő, hogy a médiakörnyezet módosulása az egyes médiumok önleírásaiban gyakran olyan helyzetértékeléseket váltott ki, amelyek a megváltozó konstelláció keretei között a megkülönböztető mediativitás kommunikációs lehetőségeit mérték fel, ennek során pedig részben újradefiniálták saját médiumidentitásukat is.

Mindehhez érdemes hozzátennünk azt is, hogy mivel legitimációs megfontolásokból egy új médiatechnológia kezdetben a meglévő médiakörnyezet reprezentációs normáihoz igyekszik alkalmazkodni, a médiumok születési periódusát általában erős intermedialitás jellemzi, ebben az intermedialításban pedig eleve kódolt a különböző konfliktusok lehetőségé.⁸ Az új médiatechnológia a maga kommunikációs potenciáljával bizonyos tartalmak közvetítésébe kezd, csak hogy ezeket a tartalmakat korábban – jóllehet teljesen más mediális jellemzőkkel – valamely kommunikációs közeg a maga módján szinte már biztosan megformálta. A mediális változások során szükségszerűen szembekerülő korábbi és új médiumok küzdelmében ráadásul egy idő után az is kiderülhet, hogy az átalakuló mediális viszonyok között bizonyosok funkciók betöltésére egy új médium kommunikációs potenciálja egyszerűen alkalmasabb, mint a korábbiaké.

Könnyen belátható például, hogy a képszerű ábrázolásra a fotográfia hosszú távon alkalmasabbnak bizonyult, mint a regényirodalom, hogy a színházi közvetítések a televízióban attraktívabbak voltak, mint a rádióban, hogy a mozgóképes hírek rendszeres közreadására a televíziózás megfelelőbb közeget teremtett, mint a mozik filmhíradói. Megkülönböztető mediális sajátosságaikat ügyesen felmérve, saját szerepkörük újratárgyalásával a korábbi médiumok ugyanakkor általában meg tudják őrizni a helyüket a kommunikációs rendszerben. Az iménti konkrét példánál maradva: a regényirodalom képviselői belátták, hogy a fotográfia terjedését követően már nem valószínű, hogy a részletező tájleírásokkal meg tudják ragadni a

---

6 SZAJBÉLY 2005, 74.

7 MAKSA 2007, 24.

8 Az itt vázolt gondolatmenet alapja André Gaudreault és Philippe Marion a médiumok kettős születéséről szóló koncepciója, amelyhez lásd: MAKSA 2007, 27–33.

közönség figyelmét, ám felismerték, hogy az irodalom nyelvi kreativitáson alapuló kommunikációs potenciálja másra is lehetőséget biztosít számukra, a mozik filmhíradók helyett más médiatartalmakat kezdtek vetíteni, a rádiózás területén ugyan csökkent a színházi közvetítések jelentősége, a zeneközvetítésre még sokáig ez tűnt a legideálisabb médiatechnológiának. Kiindulva abból, hogy a 20. századi médiatörténet során számos ilyen típusú folyamat ment végbe, az észlelés-, a társadalom- és a kultúrtörténet metszetében kijelölhető médiatörténeti paradigma számára a modellszerű alkalmazás koncepció valóban rendkívül termékenyvé válhat, megfelelően illeszkedve a kutatási terület Szajbély által meghatározott definíciójához, amely szerint „a médiatörténet (...) a médiumok alakulástörténetének benső logikáját igyekszik feltárni”.⁹

Az önálló médiatörténeti paradigma kidolgozásához a 2010-es években szintén hozzájáruló Tófalvy Tamás nyomán az észlelés technicizálódásának társadalom- és kultúrtörténeteként felfogott médiatörténet vizsgálata az előbbi dinamikák megragadásán túl a mediális változásokat általában kísérő médiaoptimista és médiapesszimista diskurzusok alaposabb feltérképezésére is vállalkozhat.¹⁰ Egy ilyen, lényegében a különböző médiatechnológiák társadalmiasulásának diskurzív aspektusaira rákérdező kutatás megfigyelés és értelmezés tárgyává teheti, hogy az egymás mellé lépő médiumok történetileg milyen jelentésekkel és értékekkel töltődtek fel, az egyes médiumok megjelenése után a médiumokhoz társított jelentések hogyan, milyen szempontok szerint, milyen kulturális, társadalmi, gazdasági környezetben jöttek létre, továbbá a médiatörténeti (és egyéb) változások hatására ezek a jelentésmezők hogyan módosultak, milyen irányokba mozdultak el.

Mint az a hazai szakirodalomban is több helyen olvasható, a szóbeliség mellé lépő írásbeliség Platón *Phaidrosz* című dialógusában a intellektust elsekélyesítő, az emlékezőképességet gyengítő, alapvetően tehát káros közvetítőtechnológiaként jelent meg, míg ugyanez az írástudás később a gondolati felkészültség megkérdőjelezhetetlen metaforája lett.¹¹ A kutatás számára általánosan ismert az is, hogy a könyvnyomtatás gutenbergi felfedezése után a sokszorosítás új technológiájával szemben hasonlóan vészjelző, „katasztrofalista” elképzelések fogalmazódtak meg, hogy az idő során aztán a nyomtatott könyv az elmélyült tudás, a műveltség szimbólumává váljon.¹² A médiumokhoz társított jelentések társadalmi-kulturális termelésére rákérdező médiatörténeti vállalkozás ennek a logikának a

---

9 SZAJBÉLY 2005, 74. (kiemelés tőlem)

10 A digitális technológia esetében ilyen típusú munkát végez: TÓFALVY 2017.

11 TÓFALVY 2017, 105., továbbá: BAJOMI-LÁZÁR 2017.

12 BRIGGS – BURKE 2004, 23–27.

mentén izgalmas leírásokat készíthet arról, ez a folyamat a magyar nyelvű nyilvánosságban hogyan alakult például a fotográfia, a tömegsajtó, a telefonhírmondó, a mozgókép, a mozi, a rádiózás, a televíziózás, majd az internet és a közösségimédia-alkalmazások viszonylatában.¹³ Ahogy azt fentebb is világossá tettük, egy új médiatechnológia meghatározóvá válása szükségszerűen átrendezi a társadalmi kommunikációs viszonyokat, s a médiumok valóságközvetítésben, valóságkonstrukcióban betöltött szerepe miatt egy új technológia belépése az optimista jóslatok mellett a korabeli megfigyelők válságértelmezéseit is kiválthatja. Ezekben a válságértelmezésekben az új médiatechnológia jelentésmezőjét a 'káros', a 'veszélyes', a 'fenyegető' normatív kategóriái határozzák meg, majd – legalábbis a médiatörténet ezt mutatja – a válságértelmezések intenzitása általában csökkenni kezd, s egyfajta adaptációs-konzolidációs folyamat részeként a negatív értéktársítások már nem válnak annyira meghatározóvá, sőt a médiumhoz kapcsolt kulturális jelentések meglepően pozitív irányba is elmozdulhatnak.

Változik a nyilvánosság tere: a sajtó és a rádiózás viszonya

A fentiekben vázolt általános médiaelméleti-médiatörténeti összefüggésrendszert röviden a nyomtatott sajtó (és egyéb más médiumok) mellé lépő rádiózás esetével konkretizálom. Az amerikai médiatörténeti kutatás alaposan feldolgozott kérdésköre, hogy az 1920-as években már jelentősebb közönséget elérni képes rádiós műsorszórás milyen válaszreakciókat váltott ki a korabeli újságírói közösségből.¹⁴ Mivel a rádiózás az Egyesült Államokban döntően üzleti alapon szerveződött meg, és finanszírozását leginkább a piaci hirdetések biztosították, a szintén profitálon, szabadpiaci körülmények között működő sajtó képviselői számára a rádiózás egyértelműen fenyegetésként jelentkezett.¹⁵ Kezdetben ráadásul – a már tárgyalt összefüggéseknek megfelelően – a rádiózás médiafunkciói jelentős hasonlóságot mutattak a sajtó kommunikációs funkcióival. A konfliktus médiatörténeti feldolgozása szerint az amerikai sajtó képviselői elsősorban különböző retorikai eljárásokkal tettek kísérletet arra, hogy delegitimál-

---

13 Egy ilyen kutatás során terminológiai fogódzót jelenthet Klaus Schoenbach médiamítosz koncepciója is. Schoenbach szerint egy új médium megjelenését követően a 'veszélyes új médium' és a 'csodálatos új médium' mítosza egyaránt jelentkezik a nyilvánosságban. A médiamítoszok közös jellemzője, hogy bináris oppozíciókban strukturálódnak, a közönséget teljesen passzív befogadóként képzelik el, illetve megfelelően verifikált tudományos alátámasztás nincs az állításaik mögött. Ehhez lásd: SCHOENBACH 2001, 361–376.

14 JACKAWAY 1995.

15 BARBIER – LAVENIR 2004, 229–239.

ják a rádiócsatornák munkatársait, a rádiósokat „botcsinálta újságíróként” bélyegezték meg, a rádiózást alacsonyabb rendű kommunikációs technológiaként azonosították. Az 1920-as évek végén kialakuló gazdasági válság hatására a sajtólobbi támadása még erőteljesebbé vált, a tömegmédiá finanszírozásához létfontosságú hirdetőik gazdasági lehetőségei ugyanis ekkor beszűkültek, a hirdetési piacon még hevesebb küzdelem indult az erőforrásokért.¹⁶ A médiatörténeti szakirodalom szerint a folyamat utolsó mozzanatát az 1938-as Világok harca-botrány jelentette, amikor az amerikai sajtó képviselői „még utoljára” egy jelentősebb offenzívát indítottak a rádiózással szemben. Az 1930-as évek végére a konfliktus a nyomtatott sajtó és a rádiózás kiegyezésével zárult, ezt a megbékélést pedig részben már egy újabb technológiai innováció, a televíziózás megjelenése segítette elő.¹⁷

A nyomtatott sajtó és a rádiózás retorikai összecsapása az amerikai helyzethez képest lényegesen mérsékeltebben zajlott le Európában, igaz, az új médiatechnológiának értelemszerűen itt is *modus vivendi*-t kellett találnia a professzionális sajtó képviselőivel. Bár az európai rádiózásnak régióként eltérő modelljei alakultak ki, kevés kivételtől eltekintve az új technológia szinte mindenhol központi ellenőrzés alá került, a tengerentúlon jellemző kereskedelmi logika helyett a kontinensen ezért sokkal inkább a rádiózás közszolgálati modellje intézményesült. Az államhatalmi ellenőrzés még azokban az országokban is erőteljesebb kontrollt biztosított a nyilvánosságtér koordinálása fölött, ahol a rádiócsatornák többé-kevésbé függetlenedni tudtak a politika közvetlen befolyásától.¹⁸ A jelentősebb állami kontroll és a közszolgálati funkció felvállalása általában a magaskultúra közvetítését és a paternalisztikus „népnevelés” feladatát jelölte ki a rádiózás számára, ezek a szerepkörök pedig dominánsan nem ütköztek a professzionális sajtó korabeli funkcióival. Az amerikai és a különböző európai rádiós modellek különbségei kiválóan igazolják azt a médiatörténeti alapvetést, hogy egy új médiatechnológia kezdeti funkcióbizonytalansági helyzetére mindig az adott médium környezetét jelentő társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai kontextusok adnak választ, olyan összefüggésrendszert képezve, amelyben a sokféle, bár technikai meghatározottsága nyomán korántsem végtelen potencialitást kínáló közvetítőközeg végül megtalálja a helyét az adott kultúra médiarendszerében.

---

16 BARBIER – LAVENIR 2004, 239.

17 TÓFALVY 2017, 157–162.

18 BARBIER – LAVENIR 2004, 239–245.

Az amerikai és az európai helyzet különbségeitől függetlenül a nyomtatott sajtó képviselőit természetesen a kontinensen, így például a magyar nyelvű sajtónyilvánosságban is élénken foglalkoztatta a kérdés, hogy az új médiatechnológia belépése hogyan rendezheti át a tömegkommunikációs viszonyokat.

A hazai rádiózás társadalmiasulásának körülményei

Habár az 1925 novemberében meginduló professzionális magyar rádiózás mögött hivatalosan egy részvénytársaság, a Magyar Telefontársaság és Rádió Rt. állt, a rádió számos intézményi és informális csatornán keresztül a korabeli államhatalomhoz kapcsolódott. Működését a különböző miniszteri tárcák küldöttségéből megalakult Miniszterközi Ellenőrző Bizottság felügyelte, a részvénytársaság elnöki tisztségét betöltő Kozma Miklós pedig a kormányzati körök megbízható káderének számított. A központi kultúrpolitikai törekvésekhez való illeszkedés szándékát mutatta, hogy egy beszédében Kozma a rádió feladatát „a magyar kultúrfölény” demonstrálásában jelölte ki.¹⁹ A rádió műsorszerkesztői kezdetben leginkább az irodalmi és zenei klasszikusokat részesítették előnyben, emellett a magyar irodalom kortárs képviselői számára is teret biztosítottak, továbbá különböző tanácsadó és karitatív jellegű műsorokat indítottak.²⁰ Az új médium önálló kifejezési rendszerre válását az 1920-as évek végén megjelenő hangjátékok, helyszíni közvetítések, hangképek jelezték.²¹ E folyamattal párhuzamosan a központi kultúrpolitikai vezetés rádiózás iránti érdeklődése is fokozódott.²² Ennek hátterében elsősorban az előfizetői szám gyors növekedése állt. Az előfizetők gyarapodása csak a 300 ezres létszám elérése után, az 1930-as évek elejétől kezdett lassulni.²³ Egy 1927-es közvélemény-kutatás szerint a magyar közönséget, illetve a közönségnek műsort szolgáltató szerkesztőket meglehetősen konzervatív ízlés jellemezte: a legkedveltebb műsortípusok közé a magyar nóta és az istentisztelet, a legkevésbé kedveltek közé a nyelvoktatás és a jazz tartozott.²⁴

Bár az elektronikus hírközlés lehetősége a Puskás Tivadar-féle Telefontársaság több évtizedes működése nyomán nem számíthatott ismeretlennek a korszakban, már egy felületesebb sajtóvizsgálat is azt mutatja, hogy az új, „drótnélküli” kommunikációs technológia terjedése kissé

---

19 A hazai rádiózás korai történetéhez lásd: KOLLEGA TARSOLY 1998, 353–371., Kozma Miklós szerepéhez: ORMOS 2000, 137–144.

20 A rádió kezdeti műsorpolitikájához lásd: BOROS 2019, 37–50.

21 BOROS 2019, 38.

22 ORMOS 2000, 164.

23 FRANK 1975, 38–39.

24 FRANK 1975, 346.

előkészítetlenül érte a hazai lakosságot. A 8 *Órai Ujság* egy 1926-os cikke például arról számolt be, hogy „a legkülönbözőbb vidékekről érkeznek tudósítások, amelyek szerint a falusi lakosság körében a leghatározottabb ellenszenv nyilvánul meg a rádió ellen”, ugyanis „az a hír terjedt el sok helyütt, hogy a rádiózás, a kifeszített antennák magukhoz vonzzák az esőt, zivatart s hogy az idén azért volt olyan sok esőzés, mert az országban igen elterjedtek a rádiókészülékek”.²⁵ A *Pesti Hírlap* egy korabeli híradásából arról értesülhetünk, hogy „a rádiókészülékek használatát sokan veszélyesnek tartják, mert azt hiszik, hogy a hallgató könnyen ki van téve az áramcsapás veszélyének”.²⁶ A 8 *Órai Ujság* egy 1928-as írásában az új kommunikációs technológiák térnyerésekor rendszeresen megjelenő médiapesszimista beszédmód két állandó toposza, az érzékszervek romlásától való félelem, illetve a médiafüggőség gondolata is hangsúlyosan tematizálódott: „hosszú értekezések jelentek meg arról (...), hogy a rádió hallgatása árt a fülidegeknek s hogy a sok rádiózás idegbajra vezet”, továbbá hogy „a rádiózene narkotikumká lett, amely nélkül már nem képesek meglenni s az új szenvedély rabjai már úgy megkívánják az állandó rádiót, mint a morfinista vagy kokainista a mérget”.²⁷ Az idézett passzusok egyaránt azt támasztják alá, hogy az új médiatechnológia megjelenését a magyar lakosság körében is a mediális változások során jelentkező aggodalmak tipikus mintázatai kísérték (irracionális hiedelmek, érzékszervek károsodásától való félelem, a médiafogyasztás hatására kialakuló függőség elképzelése). Az új technológia domesztikálása céljából az időszak során különböző felvilágosító, ismeretterjesztő szövegek is feltűntek a nyilvánosságban, ami szintén azt igazolja, hogy a rádiózással összefüggésben a Klaus Schoenbach által definiált ’veszélyes új médium’ mítosza is markánsan jelen lehetett.²⁸

Kiosztott szerepkörök: a napisajtó és a rádiózás viszonyának rendezése

Tanulmányom zárószakaszában azzal foglalkozom, hogy a hazai professzionális újságírói közösség 1927-ben alapított „sajtótudományos” folyóiratának, a *Sajtónak* két hosszabb írása milyen összefüggésrendszerben tárgyalta, illetve hogyan rendezte a nyomtatott sajtókultúra és a rádiózás viszonyát. Összességében megállapítható, hogy az általános európai trendekhez hasonlóan a hazai újságírói közösséget szintén nem jellemezték

---

25 8 *Órai Ujság*, 1926. július 7. 4.

26 *Pesti Hírlap*, 1926. február 13. 11.

27 8 *Órai Ujság*, 1928. március 24. 5.

28 A felvilágosító, ismeretterjesztő funkciót az első években leginkább „a budapesti adóállomás hivatalos műsorlapja”, a heti rendszerességgel megjelenő *Magyar Rádió Ujság* töltötte be. A médiatechnológiák domesztikálásának kérdéséhez lásd: SZIJÁRTÓ 2022, 64–71. A médiamitoszokról lásd ismét: SCHOENBACH 2001.

olyan típusú aggodalmak, mint a szakma amerikai képviselőit. A medi-
atizált nyilvánosság átalakulásának kérdése ugyanakkor a magyar újság-
író-társadalom különböző csoportjait is egyértelműen foglalkoztatta. Ilyen
irányú érdeklődésüket mutatta, hogy több esetben is olyan német nyelvű
sajtószövegeket szemléltek, amelyek a nyomtatott sajtó és a rádiózás egy-
máshoz képesti viszonyát problematizálták.²⁹

Korántsem túlzás kijelenteni, hogy a havonta jelentkező *A Sajtó* az
1920-as évek végén a hazai újságíró-társadalom legmeghatározóbb cso-
portjainak lapjaként funkcionált. A folyóirat 1927-es megindításának
háttérében legfőképp az angolszász és német területen már intézménye-
sülő „sajtótudomány” hazai meghonosításának szándéka állt.³⁰ A sajtóról
való reflektív gondolkodásnak természetesen ekkorra már évtizedek óta
léteztek különböző hagyományai Magyarországon is, a sajtótörténeti és
sajtójogi kutatások mellett a századelőn olyan szövegek is szép számmal
jelentkeztek, amelyek a kortárs sajtórendszer és a professzionális újságírói
tevékenység elméleti vizsgálatára tettek kísérletet.³¹ *A Sajtó* megindítása
viszont a tekintetben kétségtelenül változást hozott, hogy a havi rendsze-
rességű megjelenés miatt a sajtó hazai kutatói immáron kiszámíthatóbb
publikálási lehetőséghez jutottak, sőt innentől kezdve egy olyan fórumon
nyilvánulhattak meg, amely önleírása szerint kifejezetten a sajtóról szóló
szakmai diskurzusok szervezését tűzte ki céljául. Bár a sajtótörténeti ku-
tatás eredményei azt mutatják, hogy az idealizáló önleírás ellenére a szak-
lap által biztosított fórum a két világháború között csak bizonyos újságírói
csoportok számára volt nyitott, a kor viszonyai között *A Sajtó*t az újságírói
közösség reprezentatív nyilvánosságsférőjeként azonosíthatjuk.³² A folyó-
irat 1930-tól a Magyar Újságírók Egyesületének, a Magyar Hírlapírók Or-
szágos Nyugdíjintézetének, az Újságírók Szanatórium Egyesületének és az
Otthon Írók és Hírlapírók Körének közös orgánusaként, az újságíró-szer-
vezetek hivatalos lapjaként jelent meg.³³

---

29 Ehhez lásd például: *A Sajtó*, 1 (1929) 60., *A Sajtó*, 4 (1929) 259–260., *A Sajtó*, 8 (1929)
472–473., *A Sajtó* 2 (1930) 108., *A Sajtó* 3 (1930) 164.

30 SIPOS 2000, 190.

31 Néhány példát kiemelve: SAJÓ – RÓNA 1902, BIRÓ 1908, SZABÓ 1916.

32 SIPOS 2000, 190–197.

33 Erről adott hírt: Népszava, 1930. június 29. 16.

A folyóirat cikkeit az első években a sajtójogi, később a sajtótörténeti tematika határozta meg, ami a hangzatos „sajtótudományos” címke ellenére a sajtóról való gondolkodás diszciplináris horizontjának változatlanóságát jelezte.³⁴

A tradicionális sajtójogi-sajtótörténeti fókusz egyértelműen meghaladó írások közé tartozott viszont a lap 1930. júniusi számának egyik hosszabb tanulmánya, amely a nyomtatott sajtó és a rádiózás viszonyát kimondottan elméleti nézőpontból kívánta vizsgálni. A dolgozat szerzője, Süle Antal a korabeli újságíró-társadalom egyik legfajsúlyosabb alakja volt, aki a *Pesti Hírlap*nál végzett szerkesztőmunkája mellett az Otthon Írók és Hírlapírók Körének alelnöki tisztségét is betöltötte, sőt neve számos „sajtótudományos” kezdeményezés körül is felbukkant.³⁵ A *modern hírlapírás és a rádió* című cikkében Süle tudatosan, a teoretikus reflexió szintjén foglalkozott a nyilvánosságviszonyok módosulásának témakörével: „Újság és rádió célja közös. Mindkettő ki akarja elégíteni a hírek után áhítozás ősi ösztönét, mindkettő óriási tömeget akar kiszolgálni, értesíteni, felvilágosítani, szórakoztatni. Mint minden új találmánynál, a rádiónál is felbukkant az a kérdés, mit tesz fölöslegessé az új találmány. A felelet könnyűnek látszott. Igen sokan azt hitték, hogy a rádió elnyeli, megsemmisíti az újságokat.”³⁶ Rádióban is felolvasott dolgozatában Süle a hírközlés és a tájékoztatás kérdésénél időzött hosszabban, a korszakban ugyanis logikusan fogalmazódott meg az a dilemma, hogy ha a rádiózás („a beszélőújság”) a hírszolgáltatás funkcióját is teljeskörűen be fogja tölteni a nyilvánosságban, akkor milyen szerepkör jut majd a sajtónak az aktuális információk mediális közvetítésében. A kérdésfelvetés relevanciáját igazolja, hogy Süle dolgozatának megjelenésekor a rádió már naponta ötször sugározta a legfrissebb híreket.³⁷ A kérdés kontextusához érdemes azt is hozzátenni, hogy bár korábban, a 19. század döntő részében az újságírás eszmehirdető, véleményközlő, publicisztikai funkciója volt a legmeghatározóbb, a sajtó önálló társadalmi alrendszeré válásával a professzionalizálódó újságírói szakma önleírásában a századelőn épp az a tájékoztató, információszolgáltató szerepkör vált dominánssá, amelyet az 1920-as évek második felében meginduló rádiózás részben fenyegetni kezdett.³⁸ Süle ugyanakkor határozottan kijelentette, hogy a népszerű vélekedés ellenére „a rádió és az

---

34 SIPOS 2000, 190–191.

35 SIPOS 2000, 190–199., Sület az Otthon Írók és Hírlapírók Körének alelnökeként mutatja be: Ujság, 1930. június 8. 16.

36 SÜLE 1930, 298.

37 8 Órai Ujság, 1930. június 27. 6.

38 A sajtó önálló társadalmi alrendszeré válásának kérdéséhez lásd: TÓTH 2004. Az újságírói szakma századfordulós professzionalizálódásához: RUDISCH 2023.

újságírás mégsem ellensége egymásnak”, majd állítása mellett hosszú érvelésbe kezdett.³⁹ Argumentációjának középpontjában az az elképzelés állt, hogy a heterogén tömegközönséget megszólító „beszélőújság” hírszolgáltatása szükségszerűen, a rádiózás kommunikációs potenciáljából adódóan pártatlan, „politikai és világnézeti szempontoktól” mentes, tárgyilagos és lényegre törő kell, hogy legyen, míg a nyomtatott sajtó bátran közölhet komplexebb hírkomentárokat, terjedelmesebb véleménycikkeket is, hiszen mediális sajátosságai – a rádiós műsorszórás sajátosságaival szemben – erre is alkalmasak.⁴⁰

A rádiózás térnyerése Süle helyzetértékelése szerint tehát a sajtó eszmehirdető jellegének, politikai-publicisztikai funkciójának erősödéséhez vezethet, s az újságíróknak kifejezetten érdekük is, hogy a napisajtó médiumidentitását ilyen irányba mozdítsák el, hiszen a megváltozó kommunikációs rendszernek így biztosan meghatározó szereplői maradhatnak: „A rádió és újság feladata közt is lényeges a különbség. A komoly napilapoknak a jövőben még fokozottabb mértékben lesz a feladata mint eddig, a véleménynyilvánítás, állásfoglalás, társadalmi, politikai, gazdasági kérdésekben, vagyis az a politikai és szellemi irányítás, amelyet a közönség legműveltebb rétege sem nélkülözhet a modern társadalom szövevényes útvesztőjében.”⁴¹ Mindennek nyomán Süle dolgozata a két médium kapcsolatát kooperatív, egymást kiegészítő, szinergikus viszonyként értelmezte. Ez az együttműködés a *Pesti Hírlap* szerkesztője szerint abban is megmutatkozik, hogy a rádiós hírközlés gyakran katalizátorává válik az újságolvasásnak: „a rádió és a sajtó barátságos együttműködésének bizonyítéka az a megfigyelés, hogy az adóállomások továbbította rövid híradások felkeltvén az érdeklődést, megnövelik a hallgatók nagy részének kedvét a napilapok részletesebb és kommentárral kísért tudósításainak olvasásához.”⁴²

A nyomtatott sajtó és a rádiózás viszonyával *A Sajtó* egy évvel később, 1931 júliusában is hosszabban foglalkozott, sőt a szakfolyóirat *Film, rádió és újság* című szövege már három médium relációjának összehasonlító vizsgálatára vállalkozott. Bár jelen tanulmány gondolatmenete szempontjából a film és a sajtó, illetve a film és a rádiózás viszonyának tárgyalása nem tekinthető relevánsnak, a mozgóképkultúra kutatói számára a „Technikus” álnéven író szerző izgalmas meglátásai szintén hasznossá válhatnak. Ami a sajtó és a rádiózás kapcsolatát illeti, az 1931-es szöveg rendkívül hasonló állításokat fogalmazott meg, mint Süle Antal egy évvel korábbi dolgozata. A kommunikációs sajátosságok miatt a rádiós hírszolgáltatást tárgyilagos,

---

39 SÜLE 1930, 298.

40 SÜLE 1930, 303.

41 SÜLE 1930, 303–304.

42 SÜLE 1930, 303.

világnézeti szempontból semleges kommunikációs folyamatként jellemezte, az új médiatechnológiát „az objektív tudósítás lélektelen eszközeként” azonosította, „mely a híryanagot minden érdemleges feldolgozás, minden állásfoglalás, minden kritika nélkül, monoton egyformasággal mondja el, mint ahogy a gyári műhely gépei munkájukat róják”.⁴³ Ezzel a mechanikussággal szemben az újság viszont „nem egyszerű hírterjesztő mechanizmus, nem tudósítások színtelen halma, hanem logikusan csoportosítva a történeteket, a maga felfogása szerint kommentálja, a kritika bonckése alá veszi, részletezi azokat, jelentőségüket fejtegeti, előzményeiről tárgyal, következményeiket latolgatja, egymással való kapcsolataikat, az egyénre, a nemzetre, az emberi egyetemességre való kihatásukat beszéli meg, egyszóval gondolkodik”.⁴⁴ Teljesen világos, hogy a sajtónak ez a leírása éppúgy a publicisztikai, véleményközlő, eszmehirdető szerepkör korabeli felértékelődésére utal, mint Süle korábban bemutatott helyzetértékelése.

A könnyen felismerhető érvelési mintázatot az 1931-es dolgozat azzal a meglátással is kiegészítette, hogy míg a rádiós szerkesztőknek minden pillanatban egy heterogén, több százezres közönséget kell megszólítaniuk, a nyomtatott sajtóba írók többé-kevésbé mindig egy homogén összetételű közönségnek címezhetik gondolataikat, „mert – nagy általánosságban – bizonyosra vehető, hogy aki a lapot megveszi, vagy járhatja, csatlakozott annak véleményéhez, műveltsége megfelel a lap színvonalának”.⁴⁵ A nyilvánosságviszonyok átalakulásának ez az értelmezése az 1920-as, 1930-as évek fordulóján meglátásom szerint egyértelműen a sajtórendszer világnézeti polarizálódását, politikai széttagolódását vetítette előre. Ezen a ponton jegyezzük meg, hogy mind a publicisztikai, véleményközlő funkció erősödését, mind a közéleti polarizáció folyamatát a korszakban nemcsak a rádiózás megjelenésének körülménye, hanem különböző politikai változások, ideológiai elmozdulások is támogatták. Az 1931-es szöveg a médiumok közti relációkat szintén nem rivalizáló, hanem együttműködő, kooperatív viszonyokként jellemezte.

Összegzés

Az 1920-as, 1930-as évek fordulóján a magyar nyelvű nyilvánosság egy sajátos szegletében, a hazai újságíró-társadalom reprezentatív szakmai fórumának számító *A Sajtóban* a nyomtatott sajtó és a rádiózás közti konku-renciaharc markáns nyomaival tehát nem találkozni, jóllehet a küzdelem

---

43 TECHNIKUS 1931, 355.

44 TECHNIKUS 1931, 355–356.

45 TECHNIKUS 1931, 356.

jelei időnként azért felfedezhetők. A médiatechnológiai változással összefüggésben a szélesebb nyilvánosság időnként a médiapesszimizmus megnyilvánulásairól számolt be. Forráselemzésem tanúsága szerint a médiumok modellszerű alapmozgása az 1920-as évek végén, 1930-as évek elején úgy realizálódott, hogy a rádiózás megjelenése a nyomtatott sajtó médiumidentitását a publicisztikai, véleményközlő funkció erősödése, hangsúly-növekedése felé mozdította. A két médium viszonya ugyanakkor hamar partnerivé vált. Ennek hátterében elsősorban a kontrollált nyilvánosságtér környezete, a szabadpiaci verseny hiánya, a rádiózás közszolgálati funkciójának intézményesülése állt. A küzdelem mérsékelt jellegét azok a statisztikai mutatók is magyarázhatják, melyek szerint 1925 és 1935 között, azaz a rádiózás térnyerésének legmeghatározóbb periódusában a kulturális mező hagyományosabb területein nem a csökkenés, hanem sokkal inkább a gyarapodás jelei mutatkoztak: a tízéves periódusban az újságok postán szállított példányszáma 26 százalékkal, a kikölcsonzött könyvek száma 128 százalékkal, a múzeumlátogatók száma 31 százalékkal emelkedett, a kor kultúrpolitikai törekvéseitől természetesen nem teljesen függetlenül.⁴⁶

Irodalom

Bajomi-Lázár Péter: Manipulál-e a média? [frissített verzió]. *Médiakutató* 4 (2017) 61–79.

Barbier, Frédéric – Lavenir, Catherine Bertho: *A média története*. Budapest : Osiris Kiadó, 2004.

Bednancs Gábor – Bónus Tibor (szerk.): *Kulturális közegek. Médiumok a 20. század első felében Magyarországon*. Budapest : Ráció Kiadó, 2005.

Bengi László: *Az irodalom színterei. Irodalom és sajtó összefüggérendszer a 20. század első évtizedeiben*. Budapest : Ráció Kiadó, 2016.

Biró Lajos: *A sajtó lélektanához*. Budapest : Deutsch (A Huszadik Század Könyvtára 31.), 1908.

Boros Ulrika: A Magyar Rádió hőskorának története. Arany Mária és az Asszonyok Tanácsadója. *Médiakutató* 4 (2019) 37–50.

Briggs, Asa – Burke, Peter: *A média társadalomtörténete. Gutenbergtől az internetig*. Budapest : Napvilág Kiadó, 2004.

Frank Tibor (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből, 1925-1945*. A Tömegkommunikációs Kutatóközpont Szakkönyvtára, 1975.

---

46 Az adatokhoz lásd: BENGI 2016, 54.

Füzi Izabella: *A vurstlitól a moziig. A magyar vizuális tömegkultúra kibontakozása (1896-1914)*. Szeged : Apertúra Könyvek, 2022.

Gyáni Gábor: Sajtótörténet a társadalomtörténész szempontjából. *Médiakutató*, 1 (2006) 57–64.

Jackaway, Gwenyth L.: *Media at war: radio's challenge to the newspapers, 1924-1939*. London : Praeger, 1995.

Kollega Tarsoly István (szerk.): *Magyarország a XX. században, III. kötet (Kultúra, művészet, sport és szórakozás)*. Szekszárd : Babits Kiadó, 1998.

Konkoly Dániel: *A hang kísértetei*. Fiatal Írok Szövetsége, 2022.

Kulcsár Szabó Ernő – Szirák Péter (szerk.) *Történelem, kultúra, mediálitás*. Budapest : Balassi, 2003.

Maksa Gyula: *Mediativitás, médiumidentitás, „képregény”*. Doktori értekezés, Debreceni Egyetem, 2007.

Ormos Mária: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós (Pokoljárás a médiában és a politikában (1919-1941), I. kötet*. Budapest : PolgArt, 2000.

Rákai Orsolya: Médiatörténet a kultúratudományok után/között. *Magyar Könyvszemle* 4 (2014) 415–430.

Rudisch Ferenc: Újságírónak születni kell? Újságírói professzionalizáció és újságíróképzés a 19-20. század fordulóján. In: Bessenyei Vanda – Dávid Benjámin – Kiss Gábor Ferenc – Lengyel Ádám – Szabó-Gajmer Bernadett (szerk.): *„Sapere aude” A Szegedi Történészhallgatók Egyesületének Harmadik Konferenciája Tanulmánykötete*. Szeged : Belvedere, 2023, 107-123.

Sajó Aladár – Róna Lajos: *Az ujság*. Budapest, 1902.

Schoenbach, Klaus: Myths of Media and Audiences. *European Journal of Communication* 3 (2001) 361–376.

Sipos Balázs: Sajtó és tudomány (A sajtókutatás története és intézményesülése Magyarországon a II. világháborúig). *Múltunk* 2 (2000) 154–200.

Süle Antal: A modern hírlapírás és a rádió. *A Sajtó* 6 (1930) 298–305.

Szabó László: *A modern ujságírás*. Budapest : Dick Manó, 1916.

Szajbély Mihály: A médiatörténet és a sajtótörténet viszonyáról. *Médiakutató* 1 (2005) 71–79.

Széchenyi Ágnes: A huszadik század hiányzó sajtótörténete – adósságlista és javaslat. *Magyar Tudomány* 10 (2004) 1150–1163.

Szijaártó Zsolt: *Sokszíuú médiavilágok. A mindennapi élet és a médiakutató antropológiai dimenziói.* Budapest : Gondolat Kiadó, 2022.

Technikus: Film, rádió és újság. *A Sajtó 7* (1931) 351–356.

Tófalvy Tamás: *A digitális jó és rossz születése. Technológia, kultúra és az újságírás 21. századi átalakulása.* Budapest : L'Harmattan, 2017.

Tóth Benedek: Niklas Luhmann elmélete és a német médiatudomány, avagy adalékok a publicisztikatudomány és a zsurnalizmus fogalmihoz. In: Ivaskó Livia (szerk.): *A kommunikáció útjai.* Budapest : Gondolat Kiadó, 2004, 83–111.

Media at war?:

The relationship between radio broadcasting and print media culture at the turn of the 1920s and 1930s in Hungary

RUDISCH FERENC

The media- and cultural science-based processing of the 20th-century media historical developments still shows large shortcomings in the Hungarian scientific field. My paper primarily undertakes to test the validity of the 'model-like movement of the media landscape' concept (previously proposed by Mihály Szajbély) related to one of the most significant changes in media history of the 20th century, the appearance of radio broadcasting. In my article, I first contextualize the question of the dynamics of media historical changes from a theoretical point of view, and then I deal with the analysis of texts that sought to organize the relationship between printed press and radio broadcasting at the turn of the 1920s and 1930s. Based on contemporary texts, it is clear that the publicistic and political function of the press was strengthened after the appearance of radio broadcasting. The study also points out that the appearance of radio broadcasting was accompanied by moderate media pessimism in Hungary.